



Συλλογή της Νομολογίας

ΑΠΟΦΑΣΗ ΤΟΥ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟΥ (δεύτερο τμήμα)

της 8ης Μαΐου 2013*

«Ελεύθερη κυκλοφορία των προσώπων — Κανονισμός (ΕΟΚ) 1612/68 — Άρθρο 12 — Διαζευγμένος σύζυγος υπηκόου κράτους μέλους που έχει εργασθεί σε άλλο κράτος μέλος — Ενήλικο τέκνο που συνεχίζει τις σπουδές του στο κράτος μέλος υποδοχής — Δικαίωμα διαμονής για τον γονέα υπηκόου τρίτου κράτους — Οδηγία 2004/38/ΕΚ — Άρθρα 16 έως 18 — Δικαίωμα μόνιμης διαμονής των μελών της οικογένειας πολίτη της Ένωσης που δεν είναι υπήκοοι κράτους μέλους — Νόμιμη διαμονή — Διαμονή βάσει του εν λόγω άρθρου 12»

Στην υπόθεση C-529/11,

με αντικείμενο αίτηση προδικαστικής απόφασεως δυνάμει του άρθρου 267 ΣΛΕΕ, που υπέβαλε το Upper Tribunal (Immigration and Asylum Chamber), London (Ηνωμένο Βασίλειο) με απόφαση της 2ας Ιουνίου 2011, η οποία περιήλθε στο Δικαστήριο στις 17 Οκτωβρίου 2011, στο πλαίσιο της δίκης

Olaitan Ajoke Alarape,

Olukayode Azeez Tijani

κατά

Secretary of State for the Home Department,

παρισταμένου του:

AIRE Centre,

ΤΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ (δεύτερο τμήμα),

συγκείμενο από τους R. Silva de Lapuerta (εισηγήτρια), πρόεδρο τμήματος, Γ. Αρέστη, J.-C. Bonichot, A. Arabadjiev και J. L. da Cruz Vilaça, δικαστές,

γενικός εισαγγελέας: Y. Bot

γραμματέας: L. Hewlett, κύρια υπάλληλος διοικήσεως,

έχοντας υπόψη την έγγραφη διαδικασία και κατόπιν της επ' ακροατηρίου συζητήσεως της 13ης Νοεμβρίου 2012,

λαμβάνοντας υπόψη τις παρατηρήσεις που υπέβαλαν:

— η O. Alarape και ο O. Tijani, εκπροσωπούμενοι από τον Z. Jafferji, barrister,

* Γλώσσα διαδικασίας: η αγγλική.

- το AIRE Centre, εκπροσωπούμενο από τον A. Weiss, legal director, και τον A. Berry, barrister,
- η Κυβέρνηση του Ηνωμένου Βασιλείου, εκπροσωπούμενη από την H. Walker, επικουρούμενη από τη F. Saheed και τον B. Kennelly, barristers,
- η Δανική Κυβέρνηση, εκπροσωπούμενη από τον C. Vang,
- η Ευρωπαϊκή Επιτροπή, εκπροσωπούμενη από την C. Tufvesson και τον M. Wilderspin,

αφού άκουσε τον γενικό εισαγγελέα που ανέπτυξε τις προτάσεις του κατά τη συνεδρίαση της 15ης Ιανουαρίου 2013,

εκδίδει την ακόλουθη

Απόφαση

- 1 Η αίτηση προδικαστικής αποφάσεως αφορά την ερμηνεία του άρθρου 12 του κανονισμού (ΕΟΚ) 1612/68 του Συμβουλίου, της 15ης Οκτωβρίου 1968, περί της ελεύθερης κυκλοφορίας των εργαζομένων στο εσωτερικό της Κοινότητας (ΕΕ ειδ. έκδ. 05/001, σ. 33), όπως τροποποιήθηκε από την οδηγία 2004/38/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 29ης Απριλίου 2004 (ΕΕ L 158, σ. 77, και διορθωτικά ΕΕ L 229, σ. 35, και ΕΕ 2005, L 197, σ. 34, στο εξής: κανονισμός 1612/68), και των άρθρων 16, παράγραφος 2, 17, παράγραφοι 3 και 4, καθώς και του άρθρου 18 της εν λόγω οδηγίας 2004/38.
- 2 Η υπό κρίση αίτηση υποβλήθηκε στο πλαίσιο ένδικης διαφοράς μεταξύ, αφενός, της O. Alarape και του υιού της O. Tijani, και, αφετέρου, του Secretary of State for the Home Department (στο εξής: Secretary of State), με αντικείμενο την απόρριψη από το δεύτερο της αιτήσεως της O. Alarape και του O. Tijani να τους χορηγηθεί δικαίωμα μόνιμης διαμονής στο Ηνωμένο Βασίλειο δυνάμει της οδηγίας 2004/38.

Το νομικό πλαίσιο

Το δίκαιο της Ένωσης

Ο κανονισμός 1612/68

- 3 Το άρθρο 12 του κανονισμού 1612/68, το οποίο δεν περιλαμβάνεται στις διατάξεις του εν λόγω κανονισμού που καταργήθηκαν με την οδηγία 2004/38, ορίζει:

«Τα τέκνα του υπηκόου κράτους μέλους που απασχολείται ή έχει απασχοληθεί κατά το παρελθόν στην επικράτεια άλλου κράτους μέλους γίνονται δεκτά στα μαθήματα γενικής εκπαίδευσης, μαθητείας και επαγγελματικής εκπαίδευσης υπό τους ίδιους όρους με τους υπηκόους αυτού του κράτους, εφ' όσον τα τέκνα αυτά διαμένουν στην επικράτειά του.

Τα κράτη μέλη ενθαρρύνουν τις πρωτοβουλίες που επιτρέπουν στα τέκνα αυτά να παρακολουθήσουν τα ανωτέρω μαθήματα με τις καλύτερες δυνατές προϋποθέσεις.»

Η οδηγία 2004/38

- 4 Κατά το άρθρο 2 της οδηγίας 2004/38, το οποίο φέρει τον τίτλο «Ορισμοί»:
- «Για τους σκοπούς της παρούσας οδηγίας, νοούνται ως:
- 1) “πολίτης της Ένωσης”: κάθε πρόσωπο το οποίο έχει την ιθαγένεια κράτους μέλους·
 - 2) “μέλος της οικογένειας”:
 - α) ο(η) σύζυγος·
[...]
 - γ) οι απευθείας κατιόντες οι οποίοι είναι κάτω της ηλικίας των 21 ετών ή είναι συντηρούμενοι καθώς και εκείνοι του(της) συζύγου ή του(της) συντρόφου, όπως ορίζεται στο στοιχείο β’·
[...]
 - 3) “κράτος μέλος υποδοχής”: το κράτος μέλος στο οποίο μεταβαίνει ο πολίτης της Ένωσης προκειμένου να ασκήσει το δικαίωμα ελεύθερης κυκλοφορίας και διαμονής.»
- 5 Το κεφάλαιο III της εν λόγω οδηγίας, υπό τον τίτλο «Δικαίωμα διαμονής», περιλαμβάνει τα άρθρα 6 έως 15 αυτής. Το άρθρο 6 διέπει το «[Δ]ικαίωμα διαμονής έως τρεις μήνες».
- 6 Το άρθρο 7 της οδηγίας 2004/38, υπό τον τίτλο «Δικαίωμα διαμονής άνω των τριών μηνών», ορίζει τα εξής:
- «1. Όλοι οι πολίτες της Ένωσης έχουν δικαίωμα διαμονής στην επικράτεια άλλου κράτους μέλους για χρονικό διάστημα μεγαλύτερο των τριών μηνών, εφόσον:
- α) είναι μισθωτοί ή μη μισθωτοί στο κράτος μέλος υποδοχής, ή
 - β) διαθέτουν επαρκείς πόρους για τον εαυτό τους και τα μέλη των οικογενειών τους, ούτως ώστε να μην επιβαρύνουν κατά τη διάρκεια της περιόδου παραμονής τους το σύστημα κοινωνικής πρόνοιας του κράτους μέλους υποδοχής, καθώς και πλήρη ασφαλιστική κάλυψη ασθενοείας στο κράτος μέλος υποδοχής, ή
 - γ)
 - έχουν εγγραφεί σε ιδιωτικό ή δημόσιο ίδρυμα, εγκεκριμένο ή χρηματοδοτούμενο από το κράτος μέλος υποδοχής βάσει της νομοθεσίας ή της διοικητικής πρακτικής του, για να παρακολουθήσουν κατά κύριο λόγο σπουδές, συμπεριλαμβανομένων μαθημάτων επαγγελματικής κατάρτισης, και
 - διαθέτουν πλήρη ασφαλιστική κάλυψη ασθενοείας στο κράτος μέλος υποδοχής και βεβαιώνουν την αρμόδια εθνική αρχή, με δήλωση ή με ισοδύναμο μέσο της επιλογής τους, ότι διαθέτουν επαρκείς πόρους για τον εαυτό τους και τα μέλη της οικογένειάς τους, ούτως ώστε να μην επιβαρύνουν το σύστημα κοινωνικής πρόνοιας του κράτους μέλους υποδοχής κατά τη διάρκεια της παραμονής τους, ή
 - δ) — είναι μέλη της οικογένειας τα οποία συνοδεύουν ή πηγαίνουν να συναντήσουν πολίτη της Ένωσης που πληροί τους όρους που αναφέρονται στα στοιχεία α’, β’ ή γ’.

2. Το δικαίωμα διαμονής που προβλέπεται στην παράγραφο 1 εκτείνεται στα μέλη της οικογένειας τα οποία δεν είναι υπήκοοι κράτους μέλους, όταν συνοδεύουν ή πηγαίνουν να συναντήσουν, στο κράτος μέλος υποδοχής, τον πολίτη της Ένωσης και εφόσον ο εν λόγω πολίτης πληροί τους όρους που αναφέρονται στην παράγραφο 1 στοιχεία α', β' ή γ'.

3. Για τους σκοπούς της παραγράφου 1, στοιχείο α', η ιδιότητα του μισθωτού ή του μη μισθωτού διατηρείται για τον πολίτη της Ένωσης που δεν είναι πλέον μισθωτός ή μη μισθωτός στις ακόλουθες περιπτώσεις:

- α) αν ο ενδιαφερόμενος είναι προσωρινά ανίκανος προς εργασία εξαιτίας ασθένειας ή ατυχήματος·
- β) αν ο ενδιαφερόμενος έχει καταγραφεί δεόντως ως ακουσίως άνεργος, έχοντας ασκήσει επαγγελματική δραστηριότητα άνω του ενός έτους, και έχει καταγραφεί ως πρόσωπο το οποίο αναζητεί εργασία στην αρμόδια υπηρεσία απασχόλησης·
- γ) αν ο ενδιαφερόμενος έχει καταγραφεί δεόντως ως ακουσίως άνεργος μετά τη λήξη ισχύος της σύμβασης εργασίας ορισμένου χρόνου με διάρκεια μικρότερη του ενός έτους ή αφού κατέστη ακουσίως άνεργος κατά τη διάρκεια των πρώτων δώδεκα μηνών και έχει καταγραφεί στην αρμόδια υπηρεσία απασχόλησης ως πρόσωπο το οποίο αναζητεί εργασία. Στην περίπτωση αυτή, η ιδιότητα του εργαζομένου διατηρείται επί χρονικό διάστημα που δεν μπορεί να είναι μικρότερο του εξαμήνου·
- δ) αν ο ενδιαφερόμενος παρακολουθεί μαθήματα επαγγελματικής κατάρτισης. Εκτός εάν ο ενδιαφερόμενος είναι ακουσίως άνεργος, η διατήρηση της ιδιότητας του εργαζομένου προϋποθέτει την ύπαρξη σχέσης μεταξύ της προηγούμενης επαγγελματικής δραστηριότητας και της κατάρτισης.

4. Κατά παρέκκλιση από την παράγραφο 1, στοιχείο δ', και την παράγραφο 2, μόνο ο(η) σύζυγος, ο καταχωρισμένος σύντροφος που προβλέπεται στο άρθρο 2, παράγραφος 2, στοιχείο β', και τα συντηρούμενα τέκνα έχουν δικαίωμα διαμονής ως μέλη της οικογένειας πολίτη της Ένωσης, ο οποίος πληροί τους όρους της παραγράφου 1, στοιχείο γ'. Το άρθρο 3, παράγραφος 2, ισχύει για τους συντηρούμενους απευθείας ανιόντες, καθώς και εκείνους του(της) συζύγου ή του καταχωρισμένου συντρόφου.»

7 Το άρθρο 12 της οδηγίας 2004/38, υπό τον τίτλο «Διατήρηση του δικαιώματος διαμονής από τα μέλη της οικογένειας σε περίπτωση θανάτου ή αναχώρησης του πολίτη της Ένωσης», ορίζει τα εξής:

«1. Με την επιφύλαξη του δεύτερου εδαφίου, ο θάνατος του πολίτη της Ένωσης ή η αναχώρησή του από το κράτος μέλος υποδοχής δεν θίγει το δικαίωμα διαμονής των μελών της οικογένειάς του τα οποία είναι υπήκοοι κράτους μέλους.

Πριν από την απόκτηση δικαιώματος μόνιμης διαμονής, οι ενδιαφερόμενοι πρέπει να πληρούν τους όρους που καθορίζονται στο άρθρο 7, παράγραφος, 1 στοιχεία, α', β', γ' ή δ'.

2. Με την επιφύλαξη του δευτέρου εδαφίου, ο θάνατος πολίτη της Ένωσης δεν συνεπάγεται απώλεια του δικαιώματος διαμονής των μελών της οικογένειάς του τα οποία δεν είναι υπήκοοι κράτους μέλους και διαμένουν στο κράτος μέλος υποδοχής ως μέλη της οικογένειας επί ένα έτος τουλάχιστον πριν από τον θάνατο του πολίτη της Ένωσης.

Πριν από την απόκτηση του δικαιώματος μόνιμης διαμονής, το δικαίωμα διαμονής των ενδιαφερομένων εξακολουθεί να τελεί υπό την προϋπόθεση ότι μπορούν να αποδείξουν ότι είναι μισθωτοί ή μη μισθωτοί ή ότι διαθέτουν επαρκείς πόρους για τους ίδιους και τα μέλη της οικογένειάς τους, ούτως ώστε να μην επιβαρύνουν κατά τη διάρκεια της παραμονής τους το σύστημα κοινωνικής πρόνοιας του κράτους μέλους υποδοχής, και ότι έχουν πλήρη ασφαλιστική κάλυψη ασθένειας στο

κράτος μέλος υποδοχής, ή ότι είναι μέλη της ήδη συσταθείσας στο κράτος μέλος υποδοχής οικογένειας ενός προσώπου το οποίο πληροί τις ανωτέρω προϋποθέσεις. Η έννοια των “επαρκών πόρων” ορίζεται στο άρθρο 8, παράγραφος 4.

Τα εν λόγω μέλη της οικογένειας διατηρούν το δικαίωμα διαμονής αποκλειστικά σε προσωπική βάση.

3. Η αναχώρηση του πολίτη της Ένωσης από το κράτος μέλος υποδοχής ή ο θάνατός του δεν συνεπάγεται απώλεια του δικαιώματος διαμονής των τέκνων του ή του γονέα ο οποίος έχει πράγματι την επιμέλεια των τέκνων, ανεξαρτήτως ιθαγένειας, εφόσον τα τέκνα διαμένουν στο κράτος μέλος υποδοχής και είναι εγγεγραμμένα σε εκπαιδευτικό ίδρυμα με σκοπό την πραγματοποίηση σπουδών, έως την ολοκλήρωση των σπουδών τους.»

- 8 Υπό τον τίτλο «Διατήρηση του δικαιώματος διαμονής από τα μέλη της οικογένειας σε περίπτωση διαζυγίου, ακύρωσης του γάμου ή λήξης της καταχωρισμένης συμβίωσης», το άρθρο 13 της οδηγίας 2004/38 ορίζει ότι:

«1. Με την επιφύλαξη του δεύτερου εδαφίου, το διαζύγιο, η ακύρωση του γάμου ή η λήξη της καταχωρισμένης συμβίωσης του πολίτη της Ένωσης κατά τα αναφερόμενα στο άρθρο 2, παράγραφος 2, στοιχείο β), δεν θίγει το δικαίωμα διαμονής των μελών της οικογένειάς του, τα οποία είναι υπήκοοι κράτους μέλους.

Πριν από την απόκτηση δικαιώματος μόνιμης διαμονής, οι ενδιαφερόμενοι πρέπει να πληρούν τους όρους που καθορίζονται στο άρθρο 7, παράγραφος 1, στοιχεία α', β', γ' ή δ'.

2. Με την επιφύλαξη του δεύτερου εδαφίου, το διαζύγιο, η ακύρωση του γάμου ή η λήξη της καταχωρισμένης συμβίωσης κατά τα αναφερόμενα στο άρθρο 2, παράγραφος 2, στοιχείο β) δεν συνεπάγεται απώλεια του δικαιώματος διαμονής των μελών της οικογένειας του πολίτη της Ένωσης τα οποία δεν είναι υπήκοοι κράτους μέλους, στις ακόλουθες περιπτώσεις:

- α) αν ο γάμος ή η καταχωρισμένη συμβίωση διήρκεσε, έως την έναρξη της διαδικασίας έκδοσης διαζυγίου ή ακύρωσης του γάμου ή τη λήξη της καταχωρισμένης συμβίωσης κατά τα αναφερόμενα στο άρθρο 2, παράγραφος 2, στοιχείο β'), τρία έτη τουλάχιστον, εκ των οποίων το ένα έτος στο κράτος μέλος υποδοχής, ή
- β) αν η επιμέλεια των τέκνων του πολίτη της Ένωσης έχει ανατεθεί στον(στη) σύζυγο ή στον(στη) σύντροφο που δεν είναι υπήκοος κράτους μέλους βάσει συμφωνίας μεταξύ των συζύγων ή των συντρόφων κατά τα αναφερόμενα στο άρθρο 2, παράγραφος 2, στοιχείο β'), ή με δικαστική απόφαση, ή
- γ) αν τούτο υπαγορεύεται από ιδιαιτέρως δυσχερείς καταστάσεις, όπως σε περίπτωση που το μέλος της οικογένειας κατέστη θύμα οικογενειακή βίας ενόσω υφίστατο ο γάμος ή η καταχωρισμένη συμβίωση, ή
- δ) αν ο(η) σύζυγος ή ο(η) σύντροφος που δεν είναι υπήκοος κράτους μέλους απολαύει, βάσει συμφωνίας μεταξύ των συζύγων ή των συντρόφων κατά τα αναφερόμενα στο άρθρο 2, παράγραφος 2, στοιχείο β'), ή με δικαστική απόφαση, του δικαιώματος επικοινωνίας με ανήλικο τέκνο, υπό τον όρο ότι το δικαστήριο έκρινε ότι οι επισκέψεις πρέπει να πραγματοποιούνται στο κράτος μέλος υποδοχής και για όσο διάστημα απαιτείται.

Πριν από την απόκτηση του δικαιώματος μόνιμης διαμονής, το δικαίωμα διαμονής των ενδιαφερομένων εξακολουθεί να τελεί υπό την προϋπόθεση ότι μπορούν να αποδείξουν ότι είναι μισθωτοί ή μη μισθωτοί ή ότι διαθέτουν επαρκείς πόρους για τους ίδιους και τα μέλη της οικογένειάς τους, ούτως ώστε να μην επιβαρύνουν κατά τη διάρκεια της παραμονής τους το σύστημα κοινωνικής πρόνοιας του κράτους μέλους υποδοχής, και ότι έχουν πλήρη ασφαλιστική κάλυψη ασθενοείας στο

κράτος μέλος υποδοχής, ή ότι είναι μέλη της ήδη συσταθείσας στο κράτος μέλος υποδοχής οικογένειας ενός προσώπου το οποίο πληροί αυτές τις προϋποθέσεις. Η έννοια των επαρκών πόρων ορίζεται στο άρθρο 8, παράγραφος 5.

Τα εν λόγω μέλη της οικογένειας διατηρούν το δικαίωμα διαμονής αποκλειστικά σε προσωπική βάση.»

- 9 Στο κεφάλαιο IV της οδηγίας 2004/38, το οποίο φέρει τον τίτλο «Δικαίωμα μόνιμης διαμονής», το άρθρο 16 αυτής, υπό τον τίτλο «Γενικός κανόνας για τους πολίτες της Ένωσης και τα μέλη των οικογενειών τους», ορίζει τα εξής:

«1. Οι πολίτες της Ένωσης οι οποίοι έχουν διαμείνει νομίμως για συνεχές χρονικό διάστημα πέντε ετών στο κράτος μέλος υποδοχής έχουν δικαίωμα μόνιμης διαμονής στην επικράτειά του. Το δικαίωμα αυτό δεν υπόκειται στους όρους που προβλέπονται στο κεφάλαιο III.

2. Η παράγραφος 1 εφαρμόζεται και στα μέλη της οικογένειας που δεν είναι υπήκοοι κράτους μέλους και τα οποία έχουν διαμείνει νομίμως με τον πολίτη της Ένωσης στο κράτος μέλος υποδοχής για συνεχές χρονικό διάστημα πέντε ετών.

3. Το αδιάλειπτο της διαμονής δεν θίγεται από προσωρινές απουσίες που δεν υπερβαίνουν συνολικά τους έξι μήνες ετησίως ούτε από απουσίες μεγαλύτερης διάρκειας για την εκπλήρωση υποχρεωτικής στρατιωτικής θητείας ή από μία απουσία δώδεκα συναπτών μηνών κατ' ανώτατο όριο για σοβαρούς λόγους, ιδίως εγκυμοσύνη και μητρότητα, σοβαρή ασθένεια, σπουδές ή επαγγελματική κατάρτιση ή τοποθέτηση σε άλλο κράτος μέλος ή τρίτη χώρα.

4. Αφής στιγμής αποκτηθεί, απώλεια του δικαιώματος μόνιμης διαμονής επέρχεται μόνο σε περίπτωση απουσίας από το κράτος μέλος υποδοχής για χρονικό διάστημα που υπερβαίνει τα δύο συναπτά έτη.»

- 10 Υπό τον τίτλο «Παρεκκλίσεις για τα πρόσωπα τα οποία δεν εργάζονται πλέον στο κράτος μέλος υποδοχής και για τα μέλη των οικογενειών τους», το άρθρο 17 της εν λόγω οδηγίας προβλέπει για τους εν λόγω εργαζομένους και τα μέλη της οικογένειάς τους τη χορήγηση, υπό ορισμένες προϋποθέσεις, δικαιώματος μόνιμης διαμονής στο κράτος μέλος υποδοχής πριν από τη συμπλήρωση συνεχούς χρονικού διαστήματος πέντε ετών διαμονής.

- 11 Υπό το ίδιο κεφάλαιο IV, το άρθρο 18 της οδηγίας 2004/38, υπό τον τίτλο «Απόκτηση δικαιώματος μόνιμης διαμονής από ορισμένα μέλη της οικογένειας που δεν είναι υπήκοοι κράτους μέλους», προβλέπει τα εξής:

«Με την επιφύλαξη του άρθρου 17, τα μέλη της οικογένειας πολίτη της Ένωσης για τα οποία ισχύει το άρθρο 12, παράγραφος 2, και το άρθρο 13, παράγραφος 2, και τα οποία πληρούν τους εκεί προβλεπόμενους όρους, αποκτούν το δικαίωμα μόνιμης διαμονής εάν διαμείνουν νομίμως για χρονικό διάστημα πέντε συναπτών ετών στο κράτος μέλος υποδοχής.»

Το δίκαιο του Ηνωμένου Βασιλείου

- 12 Η κανονιστική ρύθμιση του 2006 περί μεταναστεύσεως (Ευρωπαϊκός Οικονομικός Χώρος) [Immigration (European Economic Area) Regulations 2006, στο εξής: κανονιστική ρύθμιση του 2006] τέθηκε σε ισχύ στις 30 Απριλίου 2006 με σκοπό τη μεταφορά στην έννομη τάξη του Ηνωμένου Βασιλείου των διατάξεων της οδηγίας 2004/38.

13 Το άρθρο 10 της ως άνω κανονιστικής ρυθμίσεως του 2006 ορίζει τα εξής:

«1) Για τους σκοπούς της παρούσας κανονιστικής ρυθμίσεως, ως “μέλος οικογένειας που εξακολουθεί να έχει δικαίωμα διαμονής” νοείται κάθε πρόσωπο που πληροί τις προϋποθέσεις των παραγράφων 2, 3, 4 ή 5, υπό την επιφύλαξη της παραγράφου 8.

[...]

5) Ένα πρόσωπο πληροί τις προϋποθέσεις του παρόντος κανονισμού οσάκις:

- a) έχει παύσει να είναι μέλος της οικογένειας επιλέξιμου προσώπου κατόπιν λύσεως του γάμου ή του συμφώνου συμβίωσης με το ως άνω επιλέξιμο πρόσωπο,
- b) διέμενε στο Ηνωμένο Βασίλειο βάσει της παρούσας κανονιστικής πράξεως κατά τον χρόνο λύσεως του γάμου ή του συμφώνου συμβίωσης,
- c) πληροί την προϋπόθεση της παραγράφου 6, και
- d) πληροί μία από τις ακόλουθες προϋποθέσεις:
 - i) πριν την κίνηση της διαδικασίας που κατέληξε στην λύση του γάμου ή του συμφώνου συμβίωσης, ο γάμος ή το σύμφωνο συμβίωσης είχε διαρκέσει τουλάχιστον τρία έτη, και κατά το διάστημα αυτό οι σύζυγοι ή οι καταχωρισμένοι σύντροφοι διέμεναν στο Ηνωμένο Βασίλειο επί ένα τουλάχιστον έτος,
 - ii) ο πρώην σύζυγος ή καταχωρισμένος σύντροφος του επιλέξιμου προσώπου έχει την επιμέλεια τέκνου επιλέξιμου προσώπου,
 - iii) ο πρώην σύζυγος ή καταχωρισμένος σύντροφος επιλέξιμου προσώπου έχει δικαίωμα επικοινωνίας με το τέκνο επιλέξιμου ατόμου ηλικίας κάτω των 18 ετών και βάσει δικαστικής αποφάσεως το δικαίωμα αυτό πρέπει να ασκείται στο Ηνωμένο Βασίλειο, ή
 - iv) ιδιαιτέρως δυσχερείς καταστάσεις υπαγορεύουν τη διατήρηση του δικαιώματος διαμονής του προσώπου στο Ηνωμένο Βασίλειο, ενδεικτικώς το γεγονός ότι το ίδιο το πρόσωπο ή άλλο μέλος της οικογένειας υπήρξε θύμα οικογενειακής βίας ενόσω υφίστατο ο γάμος ή η καταχωρισμένη συμβίωση.

6) Συντρέχει η προϋπόθεση που ορίζεται στην παρούσα παράγραφο οσάκις το ενδιαφερόμενο πρόσωπο:

- a) δεν είναι πολίτης κράτους μέλους του (EOX) [Ευρωπαϊκού Οικονομικού Χώρου (EOX)], αλλά αν ήταν πολίτης κράτους μέλους του EOX, θα ήταν μισθωτός, ανεξάρτητος επαγγελματίας ή αυτοσυντηρούμενο άτομο σύμφωνα με το άρθρο 6, ή
- b) είναι μέλος της οικογένειας προσώπου που εμπίπτει στο στοιχείο a).

[...]»

14 Υπό τον τίτλο «Μόνιμο δικαίωμα διαμονής», το άρθρο 15 της κανονιστικής ρυθμίσεως του 2006 ορίζει ότι:

«1) Αποκτούν το δικαίωμα μόνιμης διαμονής στο Ηνωμένο Βασίλειο:

- a) οι υπήκοοι κράτους μέλους του ΕΟΧ που έχουν διαμείνει στο Ηνωμένο Βασίλειο, δυνάμει της παρούσας ρυθμίσεως, για συνεχές διάστημα πέντε ετών·
- b) τα μέλη της οικογένειας του υπήκοου κράτους μέλους του ΕΟΧ, που δεν είναι τα ίδια υπήκοοι κράτους μέλους του ΕΟΧ, αλλά έχουν διαμείνει στο Ηνωμένο Βασίλειο με τον υπήκοο ΕΟΧ, δυνάμει της παρούσας ρυθμίσεως, για συνεχές διάστημα πέντε ετών·
- c) οι μισθωτοί ή οι αυτοαπασχολούμενοι που έχουν διακόψει τη δραστηριότητά τους·
- d) τα μέλη της οικογένειας του μισθωτού ή αυτοαπασχολούμενου που έχει διακόψει τη δραστηριότητά του·
- e) τα άτομα που ήταν μέλη της οικογένειας μισθωτού ή αυτοαπασχολούμενου, αν
 - i) ο εργαζόμενος ή αυτοαπασχολούμενος έχει πεθάνει,
 - ii) το μέλος της οικογένειας διέμεινε με αυτόν αμέσως πριν από το θάνατό του και
 - iii) ο εργαζόμενος ή αυτοαπασχολούμενος είχε διαμείνει αδιαλείπτως στο Ηνωμένο Βασίλειο για δύο τουλάχιστον έτη αμέσως πριν από τον θάνατο ή ο θάνατος ήταν αποτέλεσμα εργατικού ατυχήματος ή επαγγελματικής ασθένειας·
- f) όποιος:
 - i) έχει διαμείνει στο Ηνωμένο Βασίλειο, δυνάμει της παρούσας κανονιστικής ρυθμίσεως, για συνεχές διάστημα πέντε ετών, και
 - ii) κατά το πέρας του διαστήματος αυτού ήταν μέλος οικογένειας που εξακολουθούσε να έχει δικαίωμα διαμονής.

2) Αφ' ης στιγμής αποκτηθεί, το δικαίωμα μόνιμης διαμονής δυνάμει της παρούσας κανονιστικής ρυθμίσεως απόλλεται μόνον σε περίπτωση απουσίας από το Ηνωμένο Βασίλειο για διάστημα που υπερβαίνει τα δύο συναπτά έτη.

[...]»

Η διαφορά της κύριας δίκης και τα προδικαστικά ερωτήματα

- 15 Η Ο. Alarape και ο υιός της Ο. Tijani, αμφότεροι υπήκοοι Νιγηρίας, γεννήθηκαν αντιστοίχως στις 9 Ιουλίου 1970 και τις 28 Φεβρουαρίου 1988. Μετά την εγκατάστασή τους στο Ηνωμένο Βασίλειο, απέκτησαν τον Ιούλιο του 2004 και τον Αύγουστο του 2005, η πρώτη, ως σύζυγος πολίτη της Ένωσης που εργάζεται στην επικράτεια άλλου κράτους μέλους, και ο δεύτερος, ως κατιών κάτω των 21 ετών ή συντηρούμενο τέκνο, άδεια διαμονής η ισχύς της οποίας έληγε στις 17 Φεβρουαρίου 2009.
- 16 Κατά τη διάρκεια της παραμονής της στο Ηνωμένο Βασίλειο, η Ο. Alarape άσκησε εκεί μη μισθωτή δραστηριότητα υπό καθεστώς μερικής απασχολήσεως, η οποία της εξασφάλιζε μηνιαίο εισόδημα περίπου 1 600 λιρών στερλινών (GBP). Κατέβαλε φόρους και κοινωνικοασφαλιστικές παροχές.

- 17 Ο Ο. Tijani παρακολούθησε αδιαλείπτως προγράμματα σπουδών από την άφιξή του στο Ηνωμένο Βασίλειο, αρχικώς στο σχολείο, εν συνεχεία στο London Metropolitan University και, τέλος, στο London South Bank University. Όταν υποβλήθηκε η αίτηση προδικαστικής αποφάσεως ενώπιον του Δικαστηρίου, είχε γίνει επισήμως δεκτός στο πανεπιστήμιο του Εδιμβούργου για την πραγματοποίηση διδακτορικών σπουδών. Ενόσω θα διαρκούσαν οι σπουδές του, θα διέμενε καταρχήν στο Εδιμβούργο [Ηνωμένο Βασίλειο]. Από το 2006 έως το 2008 εργάστηκε υπό καθεστώς μερικής απασχολήσεως.
- 18 Με απόφαση της 29ης Ιανουαρίου 2010, το Secretary of State απέρριψε την αίτηση των προσφευγόντων στην κύρια δίκη με αίτημα να τους χορηγηθεί δικαίωμα μόνιμης διαμονής στο Ηνωμένο Βασίλειο δυνάμει της οδηγίας 2004/38. Στις 16 Φεβρουαρίου λύθηκε ο γάμος της Ο. Alarape με τον σύζυγό της.
- 19 Το First-tier Tribunal (Immigration and Asylum Chamber) απέρριψε την προσφυγή που άσκησαν οι προσφεύγοντες στην κύρια δίκη κατά της ως άνω αποφάσεως του Secretary of State, καθόσον έκρινε ότι αυτοί δεν απέδειξαν ότι το μέλος της οικογένειάς τους που είναι πολίτης της Ευρωπαϊκής Ένωσης είχε ασκήσει στο Ηνωμένο Βασίλειο δικαιώματα που αντλούσε από τη Συνθήκη ΕΚ κατά τη διάρκεια της επίμαχης περιόδου, δεδομένου ότι τα προσκομισθέντα συναφώς αποδεικτικά στοιχεία αποδείκνυαν απλώς ότι ο ενδιαφερόμενος ασκούσε μισθωτή δραστηριότητα από τον Απρίλιο του 2004 έως τον Απρίλιο του 2006. Το ίδιο δικαστήριο απέρριψε και την επιχειρηματολογία των προσφευγόντων στην κύρια δίκη κατά την οποία, αφενός, η Ο. Alarape διατήρησε το δικαίωμα διαμονής της μετά το διαζύγιό της και, αφετέρου, το θεμελιώδες δικαίωμά τους για σεβασμό της ιδιωτικής και οικογενειακής τους ζωής είχε παραβιαστεί από την εν λόγω απορριπτική απόφαση.
- 20 Στο πλαίσιο της δίκης επί της εφέσεως που ασκήθηκε ενώπιον του αιτούντος δικαστηρίου κατά της ως άνω αποφάσεως του First-tier Tribunal (Immigration and Asylum Chamber), οι προσφεύγοντες στην υπόθεση της κύριας δίκης προέβαλαν για πρώτη φορά επιχείρημα βασισμένο στο άρθρο 12 του κανονισμού 1612/68.
- 21 Το αιτούν δικαστήριο έκρινε ότι το First-tier Tribunal (Immigration and Asylum Chamber) υπέπεσε σε πλάνη περί το δίκαιο, στον βαθμό που δεν εξέτασε στην υπόθεση της κύριας δίκης την ενδεχόμενη επιρροή του άρθρου 12 του κανονισμού 1612/68. Συναφώς, επισημαίνει ότι το δικαστήριο όφειλε να εξετάσει αυτεπαγγέλτως την ύπαρξη τέτοιου είδους επιρροής, με αποτέλεσμα το γεγονός ότι οι προσφεύγοντες στην κύρια δίκη δεν είχαν επικαλεσθεί το εν λόγω άρθρο πρωτοδίκως να μην επηρεάζει τη διαδικασία.
- 22 Υπ' αυτές τις συνθήκες, το Upper Tribunal (Immigration and Asylum Chamber), London, ανέστειλε την ενώπιόν του διαδικασία και υπέβαλε στο Δικαστήριο τα ακόλουθα προδικαστικά ερωτήματα:
- «1) Είναι αναγκαίο, προκειμένου να μπορεί γονέας να χαρακτηριστεί “πρόσωπο που έχει πράγματι την επιμέλεια τέκνου”, ώστε να του αναγνωριστεί δικαίωμα διαμονής παρεπόμενο του δικαιώματος διαμονής τέκνου που έχει συμπληρώσει το 21ο έτος της ηλικίας και ασκεί το δικαίωμα προσβάσεως του στην εκπαίδευση, δυνάμει του άρθρου 12 του κανονισμού 1612/68 [...], το εν λόγω τέκνο:
- α) να εξαρτάται οικονομικώς από τον γονέα του,
 - β) να κατοικεί στην οικία του συγκεκριμένου γονέα και
 - γ) να έχει τη συναισθηματική στήριξη του γονέα αυτού;
- 2) Σε περίπτωση που για την κτήση του παρεπόμενου δικαιώματος διαμονής δεν είναι απαραίτητο ο γονέας να αποδείξει ότι συντρέχουν και οι τρεις προαναφερθείσες προϋποθέσεις, αρκεί να αποδειχθεί ότι πληρούται μία ή δύο μόνον εξ αυτών;

- 3) Σχετικά με το πρώτο ερώτημα, στοιχείο β', είναι δυνατό να θεωρηθεί ότι ενήλικο τέκνο που σπουδάζει διαμένει με έναν ή αμφότερους τους γονείς του, έστω και αν μένει μακριά από την οικία των γονέων του ενόσω σπουδάζει (εκτός από τις διακοπές και ορισμένα Σαββατοκύριακα);
- 4) Σχετικά με το πρώτο ερώτημα, στοιχείο γ', απαιτείται η συναισθηματική στήριξη που παρέχει ο γονέας να έχει κάποια ιδιαίτερα χαρακτηριστικά (ήτοι να είναι στενή ή να παρέχεται εκ του σύνεγγυς) ή αρκεί να πρόκειται για τον συνήθη συναισθηματικό δεσμό μεταξύ γονέα και ενήλικου τέκνου;
- 5) Οσάκις πρόσωπο έχει δικαίωμα διαμονής δυνάμει του άρθρου 12 του κανονισμού 1612/68 [...] για περίοδο αδιάλειπτης νόμιμης διαμονής πέντε ετών, τέτοιου είδους διαμονή πληροί τις προϋποθέσεις για την κτήση δικαιώματος μόνιμης διαμονής σύμφωνα με το παράρτημα IV της οδηγίας 2004/38 [...], υπό τον τίτλο "Δικαίωμα μόνιμης διαμονής", και την έκδοση δελτίου διαμονής δυνάμει του άρθρου 19 της ίδιας οδηγίας;»

Επί των προδικαστικών ερωτημάτων

Όσον αφορά τα τέσσερα πρώτα ερωτήματα

- 23 Με τα τέσσερα ερωτήματά του, τα οποία πρέπει να εξεταστούν από κοινού, το αιτούν δικαστήριο ζητεί, κατ' ουσία, να διευκρινιστεί ποιες είναι οι προϋποθέσεις που πρέπει να πληροί ο γονέας τέκνου το οποίο έχει συμπληρώσει το 21ο έτος της ηλικίας του και ασκεί το δικαίωμα προσβάσεώς του στην εκπαίδευση, δυνάμει του άρθρου 12 του κανονισμού 1612/68, προκειμένου να του αναγνωριστεί παρεπόμενο δικαίωμα διαμονής δυνάμει του προαναφερθέντος άρθρου.
- 24 Κατά πρώτο λόγο, πρέπει να επισημανθεί ότι η ενηλικίωση δεν έχει άμεση επίπτωση στα δικαιώματα που αναγνωρίζονται υπέρ του τέκνου δυνάμει του άρθρου 12 του κανονισμού 1612/68, όπως έχει ερμηνευθεί από το Δικαστήριο, δεδομένου ότι, λαμβανομένων υπόψη του περιεχομένου και του σκοπού τους, τόσο το προβλεπόμενο στο άρθρο 12 του κανονισμού 1612/68 δικαίωμα προσβάσεως στην εκπαίδευση όσο και το συνακόλουθο δικαίωμα διαμονής του τέκνου διαρκούν έως ότου αυτό ολοκληρώσει τις σπουδές του (απόφαση της 23ης Φεβρουαρίου 2010, C-480/08, Teixeira, Συλλογή 2010, σ. I-1107, σκέψεις 78 και 79).
- 25 Συνεπώς, στο μέτρο που, κατά πάγια νομολογία, στο πεδίο εφαρμογής του άρθρου 12 του κανονισμού 1612/68 συμπεριλαμβάνονται επίσης οι ανώτερες σπουδές, ο χρόνος κατά τον οποίο το τέκνο ολοκληρώνει τις σπουδές ενδέχεται να είναι μεταγενέστερος της ενηλικιώσεώς του (βλ. προπαρατεθείσα απόφαση Teixeira, σκέψη 80 και εκεί παρατιθέμενη νομολογία).
- 26 Δεύτερον, όσον αφορά το παρεπόμενο δικαίωμα διαμονής του γονέα, επιβάλλεται η υπόμνηση ότι το Δικαστήριο έχει ήδη κρίνει ότι, σε περίπτωση που τα τέκνα αντλούν από το άρθρο 12 του κανονισμού 1612/68 δικαίωμα να συνεχίσουν τη σχολική τους εκπαίδευση στο κράτος μέλος υποδοχής, ενώ οι γονείς που έχουν την επιμέλεια των τέκνων αυτών κινδυνεύουν να απολέσουν τα δικαιώματά τους διαμονής, η μη αναγνώριση στους γονείς αυτούς της δυνατότητας να παραμείνουν στο κράτος μέλος υποδοχής κατά τη διάρκεια της σχολικής εκπαίδευσής των τέκνων τους ενδέχεται να στερήσει από τα τέκνα αυτά δικαίωμα που τους αναγνωρίζει ο νομοθέτης της Ένωσης (βλ. απόφαση της 23ης Φεβρουαρίου 2010, C-310/08, Ibrahim και Secretary of State for the Home Department, Συλλογή 2010, σ. I-1065, σκέψη 30).
- 27 Ομοίως, έχει κριθεί ότι το γεγονός ότι οι γονείς των εν λόγω τέκνων έχουν εν τω μεταξύ διαζευχθεί ή το γεγονός ότι μόνον ο ένας εξ αυτών είναι πολίτης της Ένωσης και ότι ο γονέας αυτός δεν φέρει πλέον την ιδιότητα του διακινούμενου εργαζομένου στο κράτος μέλος υποδοχής δεν ασκεί συναφώς

καμία επιρροή (βλ. αποφάσεις της 17ης Σεπτεμβρίου 2002, C-413/99, Baumbast και R, Συλλογή 2002, σ. I-7091, σκέψη 63, καθώς και προπαρατεθείσα απόφαση Ibrahim και Secretary of State for the Home Department, σκέψη 29).

- 28 Επιπλέον, όσον αφορά το παρεπόμενο δικαίωμα διαμονής γονέα που είχε την επιμέλεια ήδη ενηλικιωθέντος τέκνου και ασκούντος το δικαίωμά του να συνεχίσει τις σπουδές του στο κράτος μέλος υποδοχής, το Δικαστήριο έχει ήδη κρίνει ότι, καίτοι αυτό τεκμαίρεται, κατ' αρχήν, ικανό να αντεπεξέρχεται στις ανάγκες του, το δικαίωμα διαμονής του εν λόγω γονέα μπορεί εντούτοις να παρατείνεται πέραν της ενηλικιώσεως, οσάκις το τέκνο εξακολουθεί να χρειάζεται την παρουσία και τη φροντίδα του γονέα του προκειμένου να μπορέσει να ολοκληρώσει τις σπουδές του. Εναπόκειται στο αιτούν δικαστήριο να εκτιμήσει κατά πόσο συντρέχει πράγματι τέτοια περίπτωση στην υπόθεση της κύριας δίκης (βλ., κατ' αυτή την έννοια, προπαρατεθείσα απόφαση Teixeira, σκέψη 86).
- 29 Αντιθέτως, αν ο δικαιούχος του δικαιώματος διαμονής δυνάμει του άρθρου 12 του κανονισμού 1612/68 παύει να χρειάζεται την παρουσία και τη φροντίδα του γονέα του προκειμένου να μπορέσει να συνεχίσει και να ολοκληρώσει τις σπουδές του στο κράτος μέλος υποδοχής, το παρεπόμενο δικαίωμα διαμονής σε αυτό του εν λόγω γονέα παύει να υπάρχει κατά την ενηλικίωση του εν λόγω δικαιούχου (βλ., κατ' αυτή την έννοια, προπαρατεθείσα απόφαση Teixeira, σκέψη 87).
- 30 Όπως επισήμανε ο γενικός εισαγγελέας στα σημεία 35 έως 37 των προτάσεών του, η απάντηση στο ερώτημα αν το ενήλικο τέκνο συνεχίζει ή όχι να έχει ανάγκη την παρουσία και τη φροντίδα του γονέα του προκειμένου να συνεχίσει και να ολοκληρώσει τις σπουδές του αποτελεί πραγματικό ζήτημα, η εξέταση του οποίου απόκειται στον εθνικό δικαστή. Συναφώς, αυτός είναι σε θέση να λάβει υπόψη περιστάσεις και ενδείξεις σχετικές με την υπόθεση της κύριας δίκης που καταδεικνύουν την ύπαρξη πραγματικής ανάγκης, όπως, μεταξύ άλλων, την ηλικία του τέκνου, τη διαμονή στην πατρική εστία ή την ανάγκη γονικής υποστηρίξεως στον οικονομικό ή συναισθηματικό τομέα προκειμένου να συνεχίσει και να ολοκληρώσει τις σπουδές του.
- 31 Συνεπώς, στα τέσσερα πρώτα ερωτήματα πρέπει να δοθεί η απάντηση ότι στον γονέα τέκνου το οποίο έχει πλέον ενηλικιωθεί και ασκεί το δικαίωμα προσβάσεώς του στην εκπαίδευση δυνάμει του άρθρου 12 του κανονισμού 1612/68 μπορεί να αναγνωρισθεί παρεπόμενο δικαίωμα διαμονής δυνάμει του ίδιου άρθρου αν το τέκνο εξακολουθεί να χρειάζεται την παρουσία και τη φροντίδα του γονέα αυτού, προκειμένου να μπορέσει να συνεχίσει και να ολοκληρώσει τις σπουδές του, ζήτημα η εξέταση του οποίου απόκειται στο αιτούν δικαστήριο του κράτους μέλους υποδοχής το οποίο λαμβάνει υπόψη το σύνολο των περιστάσεων της υποθέσεως της οποίας έχει επιληφθεί.

Όσον αφορά το πέμπτο ερώτημα

- 32 Με το πέμπτο ερώτημα, το αιτούν δικαστήριο ζητεί να διευκρινισθεί, κατ' ουσίαν, αν οι περίοδοι παραμονής στο κράτος μέλος υποδοχής που έχουν συμπληρώσει αποκλειστικώς βάσει του άρθρου 12 του κανονισμού 1612/68 μέλη της οικογένειας πολίτη της Ένωσης που δεν είναι υπήκοοι κράτους μέλους, και χωρίς να συντρέχουν οι προϋποθέσεις αναγνωρίσεως δικαιώματος διαμονής δυνάμει της οδηγίας 2004/38, μπορούν να ληφθούν υπόψη, προκειμένου τα συγκεκριμένα μέλη της οικογένειας να αποκτήσουν δικαίωμα μόνιμης διαμονής κατά την έννοια της εν λόγω οδηγίας.
- 33 Συναφώς, επισημαίνεται ότι η οδηγία 2004/38 αφορά δύο διακριτές καταστάσεις, στο πλαίσιο των οποίων τα μέλη της οικογένειας υπηκόου της Ένωσης που δεν είναι υπήκοοι κράτους μέλους μπορούν να αποκτήσουν δικαίωμα μόνιμης διαμονής κατά την έννοια της εν λόγω οδηγίας. Αφενός, δυνάμει του άρθρου 16, παράγραφος 2, της εν λόγω οδηγίας, το προβλεπόμενο στην παράγραφο 1 του εν λόγω άρθρου δικαίωμα μόνιμης διαμονής απολαύουν και τα εν λόγω μέλη της οικογένειας αν έχουν διαμείνει νομίμως με τον πολίτη της Ένωσης στο κράτος μέλος υποδοχής για συνεχές χρονικό διάστημα πέντε ετών. Το άρθρο 17 της ίδιας οδηγίας προβλέπει, υπό ορισμένες προϋποθέσεις, παρεκκλίσεις για τα πρόσωπα τα οποία δεν εργάζονται πλέον στο κράτος μέλος υποδοχής και για τα

μέλη των οικογενειών τους. Αφετέρου, το άρθρο 18 της οδηγίας 2004/38 ορίζει ότι κατά το άρθρο 12, παράγραφος 2, και το άρθρο 13, παράγραφος 2, της εν λόγω οδηγίας, τα μέλη της οικογένειας πολίτη της Ένωσης τα οποία πληρούν τις προϋποθέσεις που θέτουν οι ως άνω διατάξεις αποκτούν δικαίωμα μόνιμης διαμονής αφότου διαμείνουν νομίμως στο κράτος μέλος υποδοχής για συνεχές χρονικό διάστημα πέντε ετών.

- 34 Για την εφαρμογή του άρθρου 16, παράγραφος 2, της οδηγίας 2004/38, επιβάλλεται η διαπίστωση ότι η απόκτηση του δικαιώματος μόνιμης διαμονής των μελών της οικογένειας πολίτη της Ένωσης που δεν είναι υπήκοοι κράτους μέλους εξαρτάται εν πάση περιπτώσει, αφενός, από το αν ο εν λόγω πολίτης πληροί ο ίδιος τις προϋποθέσεις που ορίζει το άρθρο 16, παράγραφος 1, της εν λόγω οδηγίας και, αφετέρου, από το αν τα εν λόγω μέλη διέμειναν μαζί του κατά το επίμαχο διάστημα.
- 35 Όσον αφορά τις προϋποθέσεις που πρέπει να πληροί ο πολίτης της Ένωσης, επισημαίνεται ότι, σε σχέση με το άρθρο 16, παράγραφος 1, της οδηγίας 2004/38, το Δικαστήριο έχει κρίνει, αφού ανέλυσε τους στόχους αλλά και το συνολικό και ειδικό πλαίσιο εντός του οποίου εντάσσεται η οδηγία, ότι η έννοια της νόμιμης διαμονής στην οποία παραπέμπει έμμεσα η απαντώσα στο εν λόγω άρθρο φράση «έχουν διαμείνει νομίμως» πρέπει να νοείται ως σύμφωνη προς τις προϋποθέσεις που προβλέπει η εν λόγω οδηγία, ιδίως αυτές που έχουν διατυπωθεί στο άρθρο 7, παράγραφος 1, αυτής, οπότε η σύμφωνη μεν διαμονή προς το δίκαιο κράτους μέλους, η οποία όμως δεν πληροί τις προϋποθέσεις του άρθρου 7, παράγραφος 1, δεν μπορεί να θεωρηθεί «νόμιμη», κατά την έννοια του εν λόγω άρθρου 16, παράγραφος 1 (απόφαση της 21ης Δεκεμβρίου 2011, C-424/10 και C-425/10, Ziolkowski και Szeja, Συλλογή 2011, σ. I-14035, σκέψεις 46 και 47).
- 36 Όσον αφορά την απόκτηση δικαιώματος μόνιμης διαμονής από τα μέλη της οικογένειας του πολίτη της Ένωσης που δεν είναι υπήκοοι κράτους μέλους, η υποχρέωσή τους που υπομνήσθηκε στη σκέψη 34 της παρούσας αποφάσεως να διαμένουν με τον εν λόγω πολίτη στο κράτος μέλος υποδοχής κατά τη διάρκεια της επίμαχης περιόδου συνεπάγεται κατ' ανάγκη την ταυτόχρονη απόκτηση από αυτούς δικαιώματος διαμονής, δυνάμει του άρθρου 7, παράγραφος 2, της οδηγίας 2004/38, ως μέλη της οικογένειας που συνοδεύουν ή μεταβαίνουν ώστε να συναντήσουν τον εν λόγω πολίτη.
- 37 Ως εκ τούτου, για την απόκτηση του δικαιώματος μόνιμης διαμονής των μελών της οικογένειας πολίτη της Ένωσης που δεν είναι υπήκοοι κράτους μέλους δυνάμει του άρθρου 16, παράγραφος 2, της οδηγίας 2004/38, μπορούν να συνεκτιμηθούν μόνο οι περίοδοι διαμονής των εν λόγω μελών που πληρούν την προϋπόθεση του άρθρου 7, παράγραφος 2, αυτής.
- 38 Ομοίως, παραπέμποντας στα άρθρα 12, παράγραφος 2, και 13, παράγραφος 2, της οδηγίας 2004/38, το άρθρο 18 αυτής περιορίζει το προβλεπόμενο σε αυτό δικαίωμα μόνιμης διαμονής, στον βαθμό που, αφενός, τέτοιου είδους δικαίωμα απολαύουν μόνο τα μέλη της οικογένειας πολίτη της Ένωσης που δεν έχουν την ιθαγένεια κράτους μέλους και των οποίων το δικαίωμα μόνιμης διαμονής διατηρείται σε περίπτωση θανάτου του εν λόγω πολίτη, διαζυγίου, ακυρώσεως του γάμου ή λήξεως της καταχωρισμένης συμβιώσεως, και, αφετέρου, το εν λόγω δικαίωμα διαμονής εξαρτάται από την προϋπόθεση ότι οι ενδιαφερόμενοι είναι σε θέση να αποδείξουν οι ίδιοι, πριν την απόκτηση του δικαιώματος μόνιμης διαμονής, ότι πληρούν τις ίδιες προϋποθέσεις με αυτές που θέτει το άρθρο 7, παράγραφος 1, στοιχεία α', β' ή δ', της οδηγίας 2004/38.
- 39 Συνακόλουθα, μόνον οι περίοδοι διαμονής που πληρούν τις προβλεπόμενες από την οδηγία 2004/38 προϋποθέσεις μπορούν να συνεκτιμηθούν για την απόκτηση από τα μέλη της οικογένειας πολίτη της Ένωσης που δεν είναι υπήκοοι κράτους μέλους του δικαιώματος μόνιμης διαμονής κατά την έννοια της εν λόγω οδηγίας.
- 40 Κατά συνέπεια, η περίπτωση ότι το μέλος της οικογένειας πολίτη της Ένωσης που δεν είναι υπήκοος κράτους μέλους διέμεινε σε κράτος μέλος αποκλειστικώς βάσει του άρθρου 12 του κανονισμού 1612/68 δεν ασκεί καμία επιρροή όσον αφορά την απόκτηση του δικαιώματος μόνιμης διαμονής κατά την έννοια της οδηγίας 2004/38.

- 41 Η διαπίστωση αυτή δεν μπορεί να αναιρεθεί από εκείνη στο πλαίσιο της αποφάσεως της 7ης Οκτωβρίου 2010, C-162/09, Lassal (Συλλογή 2009, σ. I-9217), κατά την οποία περίοδοι συνεχούς διαμονής πέντε ετών που συμπληρώθηκαν πριν από την ημερομηνία μεταφοράς της οδηγίας 2004/38 στο οικείο κράτος μέλος, σύμφωνα με τις ισχύουσες πριν από την ημερομηνία αυτή νομοθετικές διατάξεις της Ένωσης, πρέπει να λαμβάνονται υπόψη για την απόκτηση του δικαιώματος μόνιμης διαμονής δυνάμει του άρθρου 16, παράγραφος 1, της εν λόγω οδηγίας.
- 42 Ειδικότερα, κατά πρώτον, όπως προκύπτει από τις σκέψεις 33 έως 39 της παρούσας αποφάσεως, μόνον οι περίοδοι διαμονής που πληρούν τις προϋποθέσεις της οδηγίας 2004/38 μπορούν να συνεκτιμηθούν όσον αφορά την απόκτηση από τα μέλη της οικογένειας πολίτη της Ένωσης που δεν είναι υπήκοοι κρατους μέλους του δικαιώματος μόνιμης διαμονής κατά την έννοια της εν λόγω οδηγίας.
- 43 Κατά δεύτερον, επισημαίνεται ότι στην υπόθεση επί της οποίας εκδόθηκε η προπαρατεθείσα απόφαση Lassal δεν εξετάστηκε αν η ενδιαφερόμενη ήταν «μισθωτή», κατά την έννοια του δικαίου της Ένωσης και, επομένως, αν αυτή πληρούσε την προβλεπόμενη στο άρθρο 7, παράγραφος 1, στοιχείο α', της οδηγίας 2004/38 προϋπόθεση.
- 44 Αληθεύει μιν ότι, στον βαθμό που το μεγαλύτερο διάστημα των περιόδων διαμονής της ενδιαφερομένης στο οικείο κράτος μέλος προηγούνταν της θέσεως σε ισχύ της οδηγίας 2004/38, οι εν λόγω περίοδοι δεν θα μπορούσαν να είχαν συμπληρωθεί παρά μόνον «σύμφωνα με τις ισχύουσες πριν από την ημερομηνία αυτή νομοθετικές διατάξεις της Ένωσης». Εντούτοις, το περιεχόμενο της προπαρατεθείσας αποφάσεως Lassal πρέπει να ερμηνευθεί εντός του πλαισίου των ερωτημάτων που υπέβαλε το αιτούν δικαστήριο, τα οποία δεν αφορούσαν τις ουσιαστικές προϋποθέσεις της νόμιμης διανομής κατά την έννοια του άρθρου 16, παράγραφος 1, της οδηγίας 2004/38, αλλά τη μεταχείριση που πρέπει να επιφυλάσσεται από νομικής απόψεως στις περιόδους διαμονής που πληρούσαν τις εν λόγω προϋποθέσεις και είχαν συμπληρωθεί πριν την ημερομηνία μεταφοράς της εν λόγω οδηγίας στο συγκεκριμένο κράτος μέλος.
- 45 Αντιθέτως, η έννοια της νόμιμης διαμονής στην οποία παραπέμπει έμμεσα η φράση «έχουν διαμείνει νομίμως» του άρθρου 16, παράγραφος 1, της οδηγίας 2004/38, αναλύθηκε για πρώτη φορά στην προπαρατεθείσα απόφαση Ziolkowski και Szeja.
- 46 Εξάλλου, επιβάλλεται η υπόμνηση ότι η οδηγία 2004/38, αφενός, έχει ως σκοπό να υπερβεί την κατά τομέα και αποσπασματική προσέγγιση του δικαιώματος της ελεύθερης κυκλοφορίας και διαμονής, για να διευκολυνθεί η άσκηση του δικαιώματος αυτού, με την επεξεργασία ενιαίας νομοθετικής πράξεως με την οποία κωδικοποιούνται και αναθεωρούνται οι προγενέστερες της εν λόγω οδηγίας νομοθετικές πράξεις της Ένωσης και, αφετέρου, έχει προβλέψει ένα σύστημα με πλείονες βαθμίδες όσον αφορά το δικαίωμα διαμονής εντός του κράτους μέλους υποδοχής, το οποίο, επαναλαμβάνοντας, κατ' ουσίαν, τα στάδια και τις προϋποθέσεις που προβλέπουν οι διάφορες νομοθετικές πράξεις της Ένωσης και η νομολογία που προηγήθηκαν της οδηγίας αυτής, καταλήγει στο δικαίωμα μόνιμης διαμονής (βλ. προπαρατεθείσα απόφαση Ziolkowski και Szeja, σκέψεις 37 και 38).
- 47 Υπό την έννοια αυτή, οι όροι «ισχύουσες πριν από την οδηγία 2004/38 νομοθετικές διατάξεις της Ένωσης», περί των οποίων γίνεται λόγος στη σκέψη 40 της προπαρατεθείσας αποφάσεως Lassal, αφορούν τις νομοθετικές διατάξεις που η οδηγία κωδικοποίησε, αναθεώρησε και τροποποίησε και όχι αυτές που δεν επηρεάστηκαν από αυτήν, όπως το άρθρο 12 του κανονισμού 1612/68.
- 48 Λαμβάνοντας υπόψη τα ανωτέρω, στο πέμπτο ερώτημα πρέπει να δοθεί η απάντηση ότι οι περίοδοι παραμονής στο κράτος μέλος υποδοχής που έχουν συμπληρώσει τα μέλη της οικογένειας πολίτη της Ένωσης που δεν είναι υπήκοοι κρατους μέλους αποκλειστικώς βάσει του άρθρου 12 του κανονισμού 1612/68 και χωρίς να πληρούνται οι προϋποθέσεις για την αναγνώριση δικαιώματος διαμονής δυνάμει της οδηγίας 2004/38 δεν μπορούν να συνεκτιμηθούν, προκειμένου τα περί ων ο λόγος μέλη της οικογένειας να αποκτήσουν δικαίωμα μόνιμης διαμονής, κατά την έννοια της εν λόγω οδηγίας.

Επί των δικαστικών εξόδων

- 49 Δεδομένου ότι η παρούσα διαδικασία έχει ως προς τους διαδίκους της κύριας δίκης τον χαρακτήρα παρεμπίπτοντος που ανέκυψε ενώπιον του εθνικού δικαστηρίου, σ' αυτό εναπόκειται να αποφανθεί επί των δικαστικών εξόδων. Τα έξοδα στα οποία υποβλήθηκαν όσοι υπέβαλαν παρατηρήσεις στο Δικαστήριο, πλην των ως άνω διαδίκων, δεν αποδίδονται.

Για τους λόγους αυτούς, το Δικαστήριο (δεύτερο τμήμα) αποφαινεται:

- 1) Στον γονέα τέκνου το οποίο έχει πλέον ενηλικιωθεί και ασκεί το δικαίωμα προσβάσεως του στην εκπαίδευση δυνάμει του άρθρου 12 του κανονισμού (ΕΟΚ) 1612/68 του Συμβουλίου, της 15ης Οκτωβρίου 1968, περί της ελεύθερης κυκλοφορίας των εργαζομένων στο εσωτερικό της Κοινότητας, όπως τροποποιήθηκε από την οδηγία 2004/38/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 29ης Απριλίου 2004, μπορεί να αναγνωρισθεί παρεπόμενο δικαίωμα διαμονής δυνάμει του ίδιου άρθρου αν το τέκνο εξακολουθεί να χρειάζεται την παρουσία και τη φροντίδα του γονέα αυτού, προκειμένου να μπορέσει να συνεχίσει και να ολοκληρώσει τις σπουδές του, ζήτημα η εξέταση του οποίου απόκειται στο αιτούν δικαστήριο του κράτους μέλους υποδοχής το οποίο λαμβάνει υπόψη το σύνολο των περιστάσεων της υποθέσεως της οποίας έχει επιληφθεί.
- 2) Οι περίοδοι παραμονής στο κράτος μέλος υποδοχής που έχουν συμπληρώσει τα μέλη της οικογένειας πολίτη της Ένωσης που δεν είναι υπήκοοι κράτους μέλους αποκλειστικώς βάσει του άρθρου 12 του κανονισμού 1612/68, όπως τροποποιήθηκε από την οδηγία 2004/38, και χωρίς να πληρούνται οι προϋποθέσεις για την αναγνώριση δικαιώματος διαμονής δυνάμει της εν λόγω οδηγίας δεν μπορούν να συνεκτιμηθούν, προκειμένου τα περί των ο λόγος μέλη της οικογένειας να αποκτήσουν δικαίωμα μόνιμης διαμονής, κατά την έννοια της εν λόγω οδηγίας.

(υπογραφές)